

Демек, бюджетте каралган бардык каржылык иш-чараларды аткарууга мүмкүнчүлүк бар. Бирок бир аз чегинүү жасап көрөлүчү. Иштин толук чоо-жайын кээде салыштыруу аркылуу көрүүгө болот эмеспи. 2008-жылы республикабыздын калкынын ар бир кишисине ИДП 35,0 миң сомдон туура келген. Ал эми Россияда бул көрсөткүч 295,0 миң сом болгон. Көрүнүп тургандай, ИДП боюнча Кыргызстан Россиядан көп эсеге төмөн турат. Биздин республиканын мамлекеттик бюджетинин киреше бөлүгү калктын ар бир башына 8,6 миң сомдон туура келсе, Россияда 113,5 миң сомду түзгөн. Бизде саламаттыкты сактоо жана билим берүү кызматкерлеринин орточо айлык акылары 3,5 миң сом болсо, Россияда 12,0 миң рубль болууда. Башкача айтканда, республикабыздын социалдык секторунун эмгек акысынын деңгээли Россия Федерациясынын 20 пайызына, ал эми Казакстандын 30 пайызына барабар болуп калууда.

Эгерде социалдык чөйрөнүн эмгек акысынын өлчөмүн 3 эсеге жогорулатсак, Россия Федерациясынын Социалдык секторунун айлык акысынын 60 пайыздык деңгээлине жетет.

Мугалимдердин, медицина кызматкерлеринин эмгек акыларын жогорулатуу үчүн бюджет, салык жана бажы саясатын өзгөртүү зарыл. Эгерде мындай болбосо социалдык сектордун турмуш деңгээли ошол бойдон кала берет. Албетте, бул боюнча реформа жасоонун жолдорун адис болбогон соң айтып бере албайм. Мындайда адистин пикири керек эмеспи. Буга байланыш-

Устүбүздөгү жылы Кыргызстанда мамлекеттик бюджеттин 62,3 пайызын салык төлөмдөрү түзүптүр. Демек, салыктын ролу бюджетти түзүүдө орчундуу экен. Бул милдетти аткаруу үчүн мамлекеттик салык кызматы иш алып барууда. Менин көп жылдык байкоомдо, республикабызда болжолдонгон салык планы 101-102 пайызга такай аткарылып келүүдө. Өткөн 2010-жылдын салык төлөмдөрүнүн жыйынтыгы деле дал ошол мурунку жылдардагыдай 101 пайыздын айланасында аткарылууда. 2010-жыл оор жыл болгонуна карабастан, минтип пландын аткарылыш жатканына бир чети чекең жылыйт. Салык болжолу кантип белгиленерин билбейм. Бирок бул болжолдуу план сөзсүз түрдө 100 пайызга аткарыла тургандай түзүлөбү деген ойго да келет экенсиз...

кан суроом менен 90-жылдардын башында рынок экономикасынын шартына жараша өз алдынча иштей баштаган республиканын салык инспекциясынын директорунун орун басары болуп иштеген, азыркы учурда “Инаудит” ЖЧКнын директору Насирдин Абыдыновго кайрылсам, төмөндөгүдөй оюн билдирди:

“Бул саясатты өзгөртүү үчүн Конституциянын долбоорунан баштоо керек болчу. “Жарандар мыйзамда каралган учурларда жана тартипте салык жана жыйым төлөөгө милдеттүү” деген 55-беренени “Жарандар Кыргыз Республикасынын аймагынан жана андан сырткары жактардан тапкан кирешесинен салык төлөөгө милдеттүү. Салыкты төлөөбө жана кирешени жашыруу мыйзам менен жазаланат. Кыргыз Республикасынын бардык жарандары мамлекеттик салык кызматтарына кирешелери жөнүндө деклара-

ция өткөрүүгө милдеттүү” – деп толуктап өзгөртүү керек болчу. Менин оюмча Конституциянын 55-беренесин дал ушинтип өзгөртүү менен жарандардын кирешеден алынуучу салыкты өз убагында төлөөгө болгон мамилесин өзгөртмөк. Он жылдан бери колдонулуп келе жаткан “жарандар мыйзамда каралган учурларда жана тартипте салык жана жыйым төлөөгө милдеттүү” деп жалпылап жазылган беренени мурунку миллионер депутаттар абдан жакшы билишет. 1996-жылдын Салык кодексине дивиденддерден киреше салыгын төлөөдөн бошотуу жөнүндөгү толуктоо да дал ушул депутаттар тарабынан кабыл алынган. Ушул формулировка менен 10 жыл бою Кыргыз Республикасынын байлары дивиденд түрүндө алган кирешелеринен киреше салыгын төлөөдөн бошотулуп келген. Кыргыз Республикасынын статистика маалыматтары боюнча,

биздин миллионерлер 2008-жылы 1 миллиард сомго жакын дивиденд алышкан”.

Көрбөйсүзбү, байлар акчаны кайдан алышат. Карапайым айылдык мугалимдер, врачтар дивиденд деген эмне экенин да билишпейт. Чындыгында бардык цивилизациялуу мамлекеттерде колдонулуп жүргөн жарандардын кирешелеринен салык алуунун эл аралык стандарты боюнча дивиденддерден 10 пайыздан кем эмес ставкада киреше салыгы алынат. Бул стандарт кала берсе Россия менен Казакстанда колдонулат экен. Биз гана өзгөчөлөнүп калган экенбиз.

Салык саясатында буга чейинки кээ бир өзгөртүүлөрдүн эмне үчүн жасалгандыгы түшүнүксүз болуп келди. Мисалы, бир жолу КНСтин өлчөмү 12 пайызга төмөндөтүлдү. Албетте, бул салык төлөөчүлөргө жеңилдик бергени менен социалдык сектор аксап атпайбы. Бирок көп узабай



КНСтин кайрадан бир аз жогорулатууга туура келди.

Юридикалык жактардын пайдасынан алынуучу салыкты 10 пайызга төмөндөтүүнүн сыры бар болсо керек. Пайдадан алынуучу салыктын өлчөмүн төмөндөтүүгө да мурдагы миллионер-депутаттардын салымы жок эмес экен. Себеби мындай чечимди ошол “эл өкүлдөрү” кабыл алышкан болчу. Себеби пайдадан алынуучу салык көбүнесе байлардан алынат болчу. Анын ордуна “байлардан алынуучу салык” катары кыймылсыз мүлккө болгон салыкты киргизишкен. Мунун өзү салык саясатындагы туура эмес жүрүш болчу. Дивиденддерден, пайдадан алынуучу салыкты жок кылуу же азайтуу менен бизнес өнүгөт имиш. Анда эмне өлкөнүн социалдык сектору каржалган бойдон тура береби? Байлар пайдадан байышат. Пайдадан салык алынбаса, аз айланса, андан бетер байышат. Мына пайдадан алынуучу салыктын ставкасын төмөндөтүүнүн төркүнү, сыры кайда жатат? Анда карапайым эл эмне болот? Миллионер байлар качан миллиардер болот деп күтүп жүрүшө береби? Бир чети салыкчыларды салык жыйна – деп кыйнай бергенде да майнап чыкпаса керек. Аларда эмне күнөө. Ошондуктан салык көп жыйнала турган ийкемдүү системаны түзүүнүн мезгили келди көрүнөт. Азыр жаңы Өкмөттүн алдында салык саясатына, салык системасына бир топ түзөтүүлөрдү киргизүү милдети турат – деп айтсак болот.

Абдимухтар АБИЛОВ,
“Эркин Тоо”